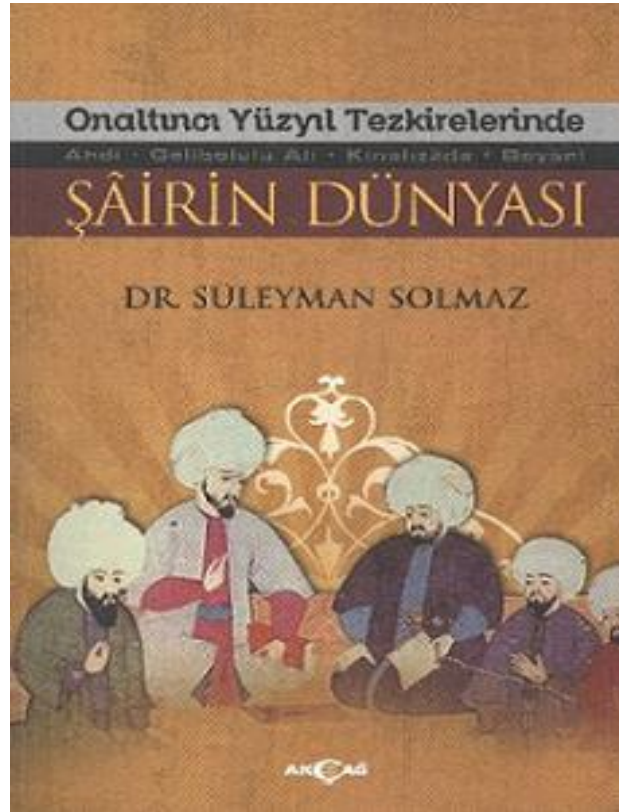

**Süleyman SOLMAZ, ONALTINCI YÜZYIL TEZKİRELERİNDE
(AHDÎ, GELİBOLULU ÂLÎ, KINALIZÂDE, BEYÂNÎ) ŞÂİRİN
DÜNYASI, Akçağ Yayınları, Ankara 2012, 670 s.**

Ahmet AKDAĞ*

Arapça “zıkr (ذکر)” kökünden türeyip hatırlamaya vesile olan şey anlamına gelen tezkire türü, Türk edebî geleneği içerisinde çok önemli bir yere sahiptir. Arap edebiyatında “tabakat” adıyla zuhur eden tezkire türünün Türk edebiyatına geçmesi ve Türk edebiyatında yaygınlık kazanması İran edebiyatı tesiriyle olmuştur. Özellikle Molla Cami’nin Bahâristân’ı, Devletşah Tezkiresi ve Ali Şir Nevayî’nin Mecâlisü’n-Nefâis adlı eserleri, Türk edebiyatında yazılan tezkireleri etkilemişlerdir.

Tezkireler, hem şairlerin biyografilerine yer vermeleri hem de şairlerin şairlerinden seçilen örnekleri ihtiva etmeleri bakımından biyografik-antolojik bir mahiyet gösterirler. Tezkire yazarlarının da şair oldukları gerçeği göz önünde bulundurulduğunda, tezkirelerin aslında bir nev’i poetika kitapları olduklarını söylemek de mümkündür. Bu yüzden onların sistematik olarak incelenmesi, hem edebiyat tarihinin kaynakları açısından hem de şairlerinin dünyasına nüfuz edilmesi bakımından önemlidir.

* Arş. Gör., KTÜ Edebiyat Fak. Türk Dili ve Ed. Böl. El-mek: angelir.02@hotmail.com

Türk edebiyatında tezkirelerin ilk defa sistemli bir şekilde incelenmesi Harun Tolasa'nın *Sehî, Lâtîfî ve Âşık Çelebi Tezkirelerine Göre 16. Yüzyılda Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi* adlı çalışması vasıtasıyla olmuştur. Tolasa'nın bu eseri, doğrudan şair hakkında yapılan tanıtma ve değerlendirmelerden oluşmaktadır. Daha sonra Pervin Çapan *18. yy. Tezkirelerinde Edebiyat Araştırma ve Tenkidi* adlı çalışması ile Harun Tolasa'nın başlattığı geleneği sürdürerek 18. yüzyıl tezkirelerine aynı metodu uygulamıştır. Filiz Kılıç ise *17. Yüzyıl Tezkirelerinde Şair ve Eser Üzerine Değerlendirmeler* adlı çalışması ile aynı sistemi 17. yüzyıl tezkirelerine uygulamıştır. Burada tanıtılacak olan Süleyman Solmaz'ın **Onaltıncı Yüzyıl Tezkirelerinde (Ahdî, Gelibolulu Âlî, Kınalızâde, Beyânî) Şâirin Dünyası** adlı eser de yukarıda bahsedilen Harun Tolasa'nın uyguladığı tekniğin bir devamı niteliğindedir. Solmaz'ın eserini önemli kılan hususlardan birisi, Harun Tolasa'nın eserinde yer vermediği 16. yüzyılın tezkirelerini konu edinmesidir. Bu yönüyle bakıldığında Solmaz'ın eseri, tezkirecilik geleneğinin önemli eserlerinin verildiği 16. yüzyılın Harun Tolasa'nın uyguladığı teknik açısından incelenmeyen eserlerini konu edinmesi bakımından önemli bir boşluğu doldurmuştur.

Solmaz'ın eseri “**İçindekiler** (s. 5-8) kısmından sonra “**Önsöz** (s. 9-10)” ile başlar. Bu bölümde yazar, böyle bir eser kaleme almadaki maksadını şu cümlelerle belirtir: “*Tezkire alanında 16. yüzyıl tezkirelerinin önemi oldukça büyüktür. Bu yüzden Tolasa'nın çalışmasında yer vermediği tezkirelerin de benzer bir yöntemle incelenmesinin elzem olduğu düşüncesiyle bu çalışma yapıldı. (s. 9)*” Daha sonra çalışmasında yararlandığı tezkirelerin künyesini belirtir. Ayrıca Solmaz bu bölümde, çalışmasının kusursuz olmadığını ve çalışmasında karşılaşılabilecek herhangi bir hata durumunda, hatanın düzeltilmesi için e-posta adresini de yazarak bilgilendirilmeyi araştırmacılardan istemektedir.

“**Giriş** (s.11-12)” bölümünde yazar, Türk edebiyatında tezkire türünün nasıl başladığına dair kısa bir bilgi verdikten sonra kronolojik olarak 16. yüzyılda yazılan tezkireleri birer ikişer cümle ile anlatır. Devamında tezkirelerde yer alan şairlerin seçiminin tezkire yazarlarının inisiyatifine bağlı olduğunu şu cümlelerle dile getirir: “*Şairlerin zaman içerisinde unutulup gitmelerini önlemek, hatırlanmalarına vesile olmak üzere yazılan tezkirelerin, kendi içinde bir standardı yoktur. Burada kıstas tezkirecinin bizzat kendisi olmaktadır. Tezkirelerde yer alan biyografilerde şairden şaire değişen bilgiler mevcuttur. Müellifin bilgi kaynakları, bu kaynaklardan elde ettiği bilgilerin okuyucuya aktarılma biçimleri, esere hangi şahsın dâhil olacağı, hangilerinin dışarıda tutulacağı, bu işlem gerçekleşirken hangi kriterin uygulandığı gibi hususlarda otorite daima tezkire yazarlarının kendileri olmuştur. (s. 12)*”

Eserin 13. sayfası “**Kısaltmalar**” bölümüne ayrılmıştır. Kısaltmalar kısmından sonra eserin esas bölümüne geçilmektedir. Eserin esas kısmı, iki ayrı bölüm olarak tasarlanmıştır. Birinci bölümde yazar, “**Biyografik Bilgi ve Değerlendirmeler**” başlığı altında; “**Şâirin Kimliği** (s. 17-179)”, “**Sosyal, Kültürel, Ekonomik Durum ve İlişkiler** (s. 180-227)”, “**Kişilik Yapısı ve Özellikleri**(s. 228-353)” olmak üzere üç ayrı başlığa yer vermiştir.

Bunlardan “**Şâirin Kimliği** (s. 17-179)” bölümünde; tezkirelerde şairlerin anıldıkları isim, unvan ve lakaplarını, memleketlerini, doğum yerlerini, hangi zaman dilimlerinde yaşadıklarını, ailelerini, soylarını, akrabalarını, evliliklerini, çocuklarını ve nihayetinde vefat kayıtlarını tezkirecilerin nasıl dile getirdiklerini, alt başlıklar halinde incelediği tezkirelerden alıntılar yaparak gözler önüne sermiştir.

“**Sosyal, Kültürel, Ekonomik Durum ve İlişkiler** (s. 180-227)” bölümünde; şairlerin almış oldukları eğitim, yetişme tarzları, ilmî durumları, meslekleri, mesleklerindeki ilerlemeleri ve ekonomik durumları ile ilgili değerlendirmelere yer verilmiştir. Bu bölümün sonunda ise, tezkirelerde geçen şairlerin hangi zümreden oldukları ile ilgili değerlendirmeler yer almıştır. Solmaz'ın tespitine göre şairlerin mensubu oldukları zümreler şunlardır: Saray mensupları, sarayda

bir makam elde etmiş olan şairler, padişah musahipliği, bürokratlar, saray dışında paşa ve beylere hocalık, danışmentlik, müderrislik, kadılık, defterdarlık, kazaskerlik, mesnevihân, mutasarrıflık, kâtiplik, müftülük vb.

Birinci bölümün üçüncü alt başlığı olan “Kişilik Yapısı ve Özellikleri (s. 228-353)” bölümü ise, tezkirelerde şairlerin zekâsı, mizaçları, ahlâkî yapıları, yaşantıları, çeşitli zevk ve alışkanlıkları (âşıklık, güzel sevme, cinsel zevk, içki, işret, afyon, sohbet zevki, dostluk, arkadaşlık, güzel huy, kurallara kayıtsızlık, karamsar mizaçlılık, alay düşkünlüğü, nezaket, zarafet, kararsız ve gezgin mizaçlılık, fakr, feragat ve kanaat, sabr etme, halinden şikâyet etmeme, yiğitlik, cimrilik, doğruluk, rüşvet, sahtekârlık vb. davranış ve alışkanlıklar gibi), inanç dünyaları, şahsiyet zenginlikleri, derinlikleri ve olgunlukları, hüner ve kabiliyetleri, dış görünüşleri, hal ve tavırları, yüz güzellikleri, hastalıkları vb. vasıf ve tasvirlerine tahsis edilmiştir.

Eserin ikinci bölümünde ise “Edebî Kişilikle ilgili Bilgi ve Değerlendirmeler” üzerinde durulmuştur. Bu bölümde şâir “Yaratılış Bakımından Şâir (s. 355-471)” “Edebî Kültür ve Gelenek Bakımından Şâir (s. 472- 520)”, “Şâir ve Çevresi (s. 521-528)”, “Eseri Bakımından Şâir (s. 529-612)” olmak üzere dört genel başlığı, alt başlıklarıyla birlikte değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

Birinci olarak “Yaratılış Bakımından Şâir (s. 355-471)” bölümünde yazar, evvela şairin genel olarak yaratılış hali ve özellikleri üzerinde durmuştur. Solmaz’ın ifadeleriyle “*ilk şekil şairin doğuştan şair olup olmadığı, fitratında sanat veya şiir gücü ve yeteneğinin bulunup bulunmadığı ve bunların derecesinin tespitidir.* (s.355)” Burada yazar, şairlerin tabî, tabiat, hulk, selîka, kâbiliyet, kuvvet, kudret, iktidâr, kâdir, haslet, hasâil, hısâl, tıynet, yed-i tûlâ, vb. gibi kelimelerden hareketle onların yaratılış halini ifade eden kelimelerin akabinde âb-dâr, bed, endâze, halel, çesbân, dil-güşâ, müşkil-güşâ, bî-pâyân, bî-hadd, lâ-yu’ad, dürer, güher, gevher, dürüst, garîb, garrâ, hoş, hoş-âyende, hünerver, hüsn, hüsn-i hatt, hüsn-i rey, hüsn-i hulk, hüsn-i edâ, hüsn-makâl, kâdir, ma’ mûr, mergûb, meşhûr, hüsn-i terbiyet, hüsn-i melâhat vb. gibi şairin tabii sanat gücü üzerinde genel tavsif ve değerlendirmelerde bulunur. Daha sonra bu bölümde yazar, faaliyet ve fonksiyonlarına göre yaratılış hali ve özellikleri ile olağanüstü veya bilinmeyene dayandırılan tanıtma ve değerlendirmeler olmak üzere iki başlık daha açar.

İkinci olarak “Edebî Kültür ve Gelenek Bakımından Şâir (s. 472- 520)” bölümünde, tezkirelerde incelenen şairlerin şiire başlamaları, kendilerini şair olarak benimsetmeleri, mahlasları, şiire dair sahip oldukları bilgi birikim, kültür ve tecrübeleri, fesahat ve belâgatları, Arapça ve Farsça gibi yabancı dillere vukûfiyetleri, üstatlık halleri ve vasıfları, üslupları, başka şairlere nazire, tahmîs, tazmin, tesdis vb. türlerde şiir yazabilme yetenekleri gibi konular tezkirelerden yapılan alıntılar ışığında değerlendirilmiştir.

Üçüncü olarak “Şâir ve Çevresi (s. 521-528)” başlığı altında sahanın önde gelen şairleri ile diğer şairler arasındaki mukayeselere, şairlerin birbirleriyle olan yakınlık ve münasebetlerine, şairlik üzerine çeşitli şartlar ve etkenler; yazarın deyişle “*Şairin fitratında var olan doğal yetenek ile teorik ve pratik alanda sonradan kazandığı bilgi, kültür ve tecrübe* (s. 527)” gibi konular değerlendirilmeye tabi tutulmuştur.

Dördüncü ve son olarak “Eseri Bakımından Şâir (s. 529-612)” bölümünde ise daha çok şair üzerinde durulmuştur. Bu bölümde eser amaç olmaktan ziyade araç olarak tavsif edilmiştir. Yazar, “Genel görünüm (s. 529-530)” den bahsettikten sonra “Eserin adı, türü, miktarı, telif veya tercüme oluşu (s. 531-548)”, “Eserin yazılışıyla ilgili bilgi ve tanıtımlar (s. 548-560)”, “Bazı şekiller ve türler (s. 560-582)”, “Nazım-nesir (şiir-inşa) arası tercihler ve başarı durumu (s. 582-584)”, “Duygu-düşünce veya tem (s. 584-587)”, “Eserin yapısına ait bazı unsurlar (s. 587-612)” olmak üzere 7 alt başlığa yer vermiştir.

Turkish Studies

Eserin “**Sonuç** (s. 613-615)” bölümüne yazar, yapmış olduğu çalışma ile ilgili genel bir değerlendirmede bulunmuştur. Yazarın “*Bu çalışmanın amacı olan tezkirelerdeki şaire yönelik muhtevanın ortaya konması, tezkirecilerin şairleri tanıtma ve değerlendirme ölçütlerini, bunu yaparken kullandıkları metot ve üslubu ile tezkirecilerin dayandıkları düşünce ve değerler sistemi gibi konularla, o dönemin edebiyat anlayışını ortaya koymaktı. Bu amaca ulaşılmıştır. (s. 613)*” cümlesi çalışmanın amacı ve sonucunu en iyi şekilde özetlemektedir.

“**Kaynakça** (s. 617-620)” dan sonra “**Özel İsimler Dizini** (s. 621-670)” bölümü gelmektedir. Tezkirelerde alıntılanan ya da yazarın bahsettiği şair, yer, eser, özel isim vb. gibi bütün kavramlara dizin bölümünde yer verilmesi, araştırmacıların işini bir hayli kolaylaştırmaktadır.

Süleyman Solmaz’ın büyük bir emeğin karşılığı olan bu eserinin, edebiyat tarihi ile ilgili çalışmalarımıza önemli katkıda bulunacağı aşikârdır.